

ÂŞIK CEYHÛNÎ HAKKINDA YENİ BİLGİLER

New Information About Âşık Ceyhûnî

Eyüp AKMAN*

Öz

On dokuzuncu yüzyıl, âşık edebiyatının zirve yaptığı bir yüzyıl olmuştur. On yedinci yüzyılda olduğu gibi bu yüzyılda da güçlü âşıklar yetişmiştir. Bu yüzyılın âşıklarının temel özelliği, az çok medrese tahsili görmeleri ve klasik edebiyattan etkilenmeleridir. Ayrıca bu yüzyılda İstanbul, âşıkların buluşma noktası olmuştur. İktisat için İstanbul'a gelen âşıklar, sanatının kuvveti ölçüsünde orada barınabilmiş ya da oradan ayrılmak zorunda kalmıştır. Sanat kabiliyeti yüksek olan âşık ve saz şairleri zaman zaman sarayda da bulunmuşlardır. Erzurumlu Emrah'ın çıraklarından Tokatlı Nuri'ye çırak olan Âşık Ceyhûnî, 19. yüzyılda yaşamış bir halk şairidir. Kaynaklarda üç tane Ceyhûnî'den söz edilmektedir. Bunlar, Karanlı, Erzurumlu ve Zileli Ceyhûnî'dir. Karanlı ve Erzurumlu Ceyhûnî hakkındaki bilgiler çok azdır. Yapılan çalışmalar daha ziyade Zileli Ceyhûnî üzerinedir. Bu çalışmada kısaca bütün Ceyhûnîler üzerinde durulmuştur. Bir mecmuadan hareketle Ceyhûnî hakkında yeni bilgiler elde edilmiştir. Kastamonulu Âşık Fevzi (1857-1917)'ye ait Fusûl-ı Âşıkân adlı şiir mecmuasında bulunan yedi adet Ceyhûnî mahlaslı şiir incelenmiş ve şiirlerin üç tanesinin üzerinde yazan bilgiden hareketle bu şiirlerin Bitlisli Ceyhûnî adlı başka bir şaire ait olduğu kanaati hasıl olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ceyhûnî, Kastamonu, Âşık Fevzi, Fusûl-ı Âşıkân, Bitlisli Ceyhûnî.

Abstract

The nineteenth century was a period when minstrel literature peaked. As in the seventeenth century, strong minstrels and folk poets were raised in this century as well. The main feature of the folk poets of this century is that they had more or less training in madrasahs and were influenced by classical literature. Also, in this century, Istanbul has been the meeting point of folk poets. The minstrels who came to Istanbul for their prosperity either were able to stay there or had to leave depending on the strength and quality of their performance. Minstrel and folk poets with high artistic skills had performed in the palace from time to time. Âşık Ceyhûnî, who was an apprentice to Nuri from Tokat, one of the apprentices of Emrah from Erzurum, is a folk poet who lived in the 19th century. Three different personalities were mentioned as Ceyhuni in the literature. These are Ceyhuni from Kars, Erzurum and Zile. There is very little information about Ceyhûnî from Kars and Erzurum. Studies are mostly on Zileli Ceyhûnî. In this study, briefly focused on all Ceyhuni portrayals. Based on a journal, new information has been obtained about Ceyhûnî. Seven poems with the pseudonym of Ceyhûnî in the poetry journal Fusûl-ı Âşıkân belonging to Kastamonu Âşık Fevzi (1857-1917) were examined and based on the information written on three of the poems, it was concluded that these poems belong to another poet named Ceyhûnî from Bitlis.

Keywords: Ceyhûnî, Kastamonu, Âşık Fevzi, Fusûl-ı Âşıkân, Bitlisli Ceyhûnî.

Giriş

17. yüzyıl, âşık edebiyatında önemli temsilcilerin görüldüğü bir yüzyıl olmakla birlikte Türk âşık edebiyatı 19. yüzyılda zirve yapmış, pek çok güçlü sima bu yüzyılda yetişmiştir. Âşık kollalarının teşekkülü, âşıkların yüksek zümre tarafından, özellikle saray tarafından kabul görmesi bu yüzyılda olmuştur.

* Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi, e-posta adresi: eakman@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6440-1397

Âşık edebiyatında en temel sorunlardan birisi mahlaslar sorunudur. Farklı yüzyıllarda yaşasalar bile aynı mahlası kullanmış âşıklar vardır. Bu durum, şiirlerin gerçek sahibini bulmada zorluğa sebep olmaktadır. Mesela 17. yüzyılda yaşadığı kabul edilen Ercişli Emrah ile 19. yüzyılda yaşadığı bilinen Erzurumlu Emrah'ın şiirleri birbirine karışmıştır. Elimizde iki şairin şiirlerini ayırt etmeye yarayan ölçütler olsa da hâlâ pek çok yayında bu sorun, varlığını sürdürmektedir. İki farklı yüzyılda yaşamış âşıkların yanında aynı yüzyılda yaşayıp da aynı mahlası kullanan âşıklar da vardır. Bunların şiirlerini; dil özellikleri, o yüzyıla ait tarihî olaylar ve kültür unsurları gibi belli başlı kriterler açısından birbirinden ayırt etmek oldukça güçtür. Bunlardan biri de 19. yüzyılda doğmuş ve 20. yüzyılın başlarında ölmüş Ceyhûnî'dir. Kaynaklarda üç Ceyhûnî'den bahsedilmekle beraber hangi şiirin hangi Ceyhûnî'ye ait olduğu hususunda tam bir belirsizlik yoktur.

Bu çalışmada kısaca, temel kaynaklarda Ceyhûnî hakkında verilen bilgileri aktardıktan sonra Fusûl-ı Âşıkân adlı elimizdeki mecmuada yer alan Ceyhûnî mahlaslı şiirler üzerinde durulacaktır.

1. Kaynaklarda Ceyhûnî

Ceyhûnî hakkında eldeki bilgiler çok azdır. Fuat Köprülü 1914 yılında İkdâm gazetesinde yazdığı “Saz Şairleri 7 Malumat-ı Tarihiye” adlı makalesinde on dokuzuncu asır âşıklarını sayarken Erzurumlu Emrah ve Tokatlı Nuri'den bahseder fakat Ceyhûnî'den söz etmez. Daha sonra yazdığı “Saz Şairleri” adlı eserinde ise Ceyhûnî'nin on dokuzuncu yüzyıl âşıkları arasında sadece adını zikreder ve dört koşmasına yer verir (Köprülü, 2004: 562).

Ahmet Talat, ilk baskısı 1928 yılında yapılmış olan “Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i” adlı eserinde bir dipnotta Ceyhûnî hakkında şunları yazmıştır: “Ceyhûnî, Zilelidir. Çorum'dan evlidir. Alevî olduğu şâyidir. Beyaz sakallı, müşekkel, beyaz külah ve abanî sarıklı, altmış beşlik bir âşık olarak tanıyorum. On iki telli çöğür çalardı” (Onay, 1996: 358). Bu satırlardan net olarak anlaşılan, Ceyhûnî'nin Zileli olduğu ve Ahmet Talat'ın onu tanıdığıdır. Fakat yazar, Ceyhûnî'yi kaç yaşlarında, ilk ne zaman tanıdığını söylememiştir. Bu durum, âşığın yaşının tespitini imkânsız kılmaktadır.

1930 yılında Sadettin Nüzhet “Bektaşî Şairleri” adlı eserinde iki Ceyhûnî'den söz etmektedir. Birinci Ceyhûnî için, yukarıda Ahmet Talat'ın verdiği bilgileri aynen iktibas etmiş ve bir örnek şiir vermiştir (1930: 46). Sadettin Nüzhet ikinci Ceyhûnî için ise şunları söylemiştir: “Erzurumludur. Saz çalar ve irticalen şiir söylemekte muvaffak olurdu. Şiir mecmuası Âşık Mahmut isminde bir çırağın elinde kalmıştı. İstanbul'da birçok âşıklara hocalık eden Ceyhûnî'nin en kıymetli ve en sevdiği talebesi Çınârî'dir. Yüz yaşına kadar yaşayan bu âşık son zamanlarda bile fazla rakı içerdi. Çınârî'nin oğlu Berber Hacı Haşim E. ona bîtap bir vaziyette bulunduğu zamanlarda hizmet etmiş ve ağzına kaşıkla çorba akıtmıştır. Vefatı tahminen H.1304 /1888 senesindedir. İntisabı Yedikule'de Hacı Hasan Baba'ya idi” (1930: 47). Yazar, örnek olarak âşığın üç şiirini (nefes) vermiştir.

1933 yılında yayımlanan “Âşık Tokatlı Nuri” adlı eserinde Ahmet Talat, Ceyhûnî'den birkaç yerde (s. 8, 35, 41, 46, 60, 64, 76, 275) bahseder fakat onun biyografisine katkı sağlayacak bir bilgi vermez. Sadece onun Tokatlı Nuri'nin çırağı olduğu ve çırağı Cemâlî ile

Çankırı Yapraklı Panayırına katıldıklarını belirtir. Ayrıca Ahmet Talat, Tokatlı Nuri'nin 1883 yılında Samsun'da vefat ettiği zaman yanında çırağı Zileli Ceyhûnî'nin bulunduğu ve Ceyhûnî'nin ustasının sazı ve mecmularını alarak Tokat'taki ailesine teslim ettiği bilgisini de verir (1933: 60).

Murat Uraz 1933 yılında yayımladığı kitabında Ceyhûnî'nin Zileli olduğunu, 19. asrın ikinci yarısında yaşadığını, şark vilayetlerinde çok gezdiğini, hikâyecilikte tanınmış Hasan Kaleli Serdârî'yi yetiştirdiğini yazar ve üç örnek şiirini verir (1933:157).

Ceyhûnî hakkında en teferruatlı bilgiyi Halid Koçak vermiştir. Halid Koçak 1938 yılında *Çorumlu* dergisinde yazdığı "Ceyhûnî ve Çıraqları" adlı yazısında Ceyhûnî'nin aslen Zileli olduğunu, Himmetoğulları (namı diğer Çördükoğulları) sülalesinden bulunduğunu ve gerçek adının Ömer, babasının adının Ahmet olarak bilindiğini söyler. Aynı yazıda Ceyhûnî'nin küçük yaşta Zile'den ayrıldığı ve Tokat'a gittiği, orada Tokatlı Nuri'ye çırak olduğu, aynı zamanda Kadirî tarikatına intisap ettiği ifade edilir. Yaşının tam olarak bilinmediği, 1326 yılında 75-77 yaşlarında vefat ettiği o makaleden anlaşılmaktadır. Bu durumda Ceyhûnî 1249-1251/1833-1835 yılları arasında doğmuş, 1910 yılında vefat etmiş olmaktadır. Sözü geçen yazıda Ceyhûnî'nin iyi bir tahsil gördüğü ifade edilmektedir. Çıraqları olarak da Yozgatlı Seyhun, Arap Hafız, Niksarlı Bedrî, Erzurumlu Serdârî, İz'anî, Tokatlı Cemâlî sayılmaktadır. Yine bu makaleden anlaşıldığına göre Ceyhûnî, Anadolu'nun pek çok yerini gezmiş; Alevî muhitlerinde bulunmuş ve sonraları Bektaşiliğe intisap etmiştir. (Koçak, 1938: 185-190). Halid Koçak aynı derginin yedinci sayısında birinci makalesinin devamı olarak Ceyhûnî'ye ait tespit edebildiği 16 adet şiir yayınlamıştır.

1942 tarihinde Sıtkı Aktan yine *Çorumlu* dergisinde "Osmancıklı Âşık ve Şair Kadir Uslu" adlı seri hâlinde iki makale yazmıştır. Birinci makalede yazar, Kadir Uslu'nun hayat hikâyesini anlatır ve Erzurumlu İz'anî ile deyişmelerinden örnekler verir. Aynı adlı ikinci makalesinde ise Kadir Uslu'nun Ceyhûnî ile nasıl tanıştıklarından söz edilir. Burada verilen bilgilerden, Ceyhûnî'nin 1309-1310 yıllarında Osmancık'a geldiği ve o yıllarda 45-50 yaşlarında olduğu bilgisi önemlidir. Bu tahmine göre Ceyhûnî 1839-1844 yılları arasında doğmuş oluyor. Söz konusu yazının sonuna Ceyhûnî ile Kadri'nin deyişmeleri ilave edilmiştir (Aktan, 1942: 1051-1057).

Sadettin Nüzhet 1936 yılında hazırlamaya başlayıp 1945 yılına kadar formalar hâlinde yayımladığı "Türk Şairleri" adlı eserinde üç Ceyhûnî'den bahseder. Bunlardan birinin *Çorumlu* olduğunu söyledikten sonra Ahmet Talat'ın bu Ceyhûnî hakkında verdiği bilgiyi tekrarlar. Sadettin Nüzhet'in Çankırlı Dehri [Dilçin]den aldığı bilgilerin özeti de şöyledir: Aslen *Çorumlu* olmasına rağmen Zile'de bulunduğu için Zileli olarak bilinir. 1309/1893 yılında Seyhunî ile Çankırı'ya gelmiş ve burada Çankırlı Nûrî, Niksarlı Bedrî ve kardeşi Karârî ile müşaarelerde bulunmuştur. 1322-1324/1906-1908 yılları arasında öldüğü tahmin edilmektedir (Ergun, 1936?: 1072). Aynı eserin aynı sayfasında Erzurumlu Ceyhûnî'den bahsedilir. Bu Ceyhûnî'nin Erzurumlu ve Bektaşî olduğu, 100 yaşına kadar yaşadığı, çırağının Çınârî olduğu, Yedikule'de Hacı Hasan Baba'ya intisap ettiği, 1304/1888 yılında vefat ettiği bilgileri tekrarlanır. Sözü geçen eserdeki üçüncü Ceyhûnî Karslı olandır. Bu Ceyhûnî hakkında Sadettin Nüzhet, Karslı Fahreddin Saltkan'dan naklen, özetle şunları yazar: Kars'ın Cilavuz nahiyesinin Akkom köyünde doğmuştur. 1878 yılında oradan ayrılmak zorunda kalmıştır. 1256/1843

yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Bir müddet Karslı Eşref ile dolaşmıştır. Vatansever bir şairdir. Sadettin Nüzhet, bilgi aldığı Karslı Fahreddin Saltkan'ın tek Ceyhûnî olduğu fikrine katılmamakta, üç farklı Ceyhûnî'nin varlığını kabul etmektedir (Ergun, 1936?: 1074).

1944 yılında Cahit Öztelli “Zileli Şairler” adlı kitabını çıkarır. O döneme kadar Ceyhûnî hakkında verilen bilgilerin en kapsamlısı bu kitaptadır. Buna göre asıl adı Çördükoğlu Ömer, babasının adı Ahmet'tir. 1328/1912 yılında, 70 yaşında Alaca'da vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir. Eserde, hakiki bir Bektaşî babası olduğu, on kadar çırak yetiştirdiği, bir sanatının olmadığı, kahvehanelerde, düğünlerde saz çalarak geçindiği belirtilmektedir. Onun Tokat'ta medfun Balak Baba'ya intisap ettiği, Erzurumlu Âşık Erbâbî'nin kardeşi Şehvarî ve Osmancıklı Kadir Uslu ile müşaareleri olduğu aynı eserde kayıtlıdır. Kitapta, Ceyhûnî mahlaslı 23 şiir bulunmaktadır (Öztelli, 1944: 88-107). Cahit Öztelli, ısrarla Ceyhûnî'nin Bektaşî olduğunu vurgulasa da verdiği 23 şiir Alevilik ve Bektaşilikle ilgili değildir.

Ceyhûnî ile ilgili 1944 yılında M. Şakir Ülkütaşır'ın Karabük dergisinde yayınladığı bir makalesi vardır. “Âşık Ceyhûnî” adlı bu yazıda Ülkütaşır, Ceyhûnî'nin Zileli olduğunu, 1846 - 1910 yılları arasında yaşadığını, Anadolu'nun pek çok yerini gezdiğini ve Tokatlı Nûri'ye çıraklık yaptığını, biraz okuryazar olduğunu, Nakşî tarikatına intisap etmiş olmasından dolayı şiirlerinde mistik tesirler hissedildiğini söyler. Ülkütaşır, eserlerinden hareketle Ceyhûnî'nin Alevî-Bektaşî olamayacağını şu sözleriyle anlatır: “Yalnız biz, Ceyhûnî'nin Bektaşî-Alevî olduğuna dair eserlerinde açık veya kapalı bir işarete tesadüf edemedik. Bektaşîlerin Ebu Bekir, Ömer, Osman gibi adları ekseriyetle hatta büyük bir taassupla almadıkları düşünülecek olursa Ceyhûnî'nin Nakşî olduğu hakkında verilen malumatı daha doğru bulmaktayız.” dedikten sonra Sadettin Nüzhet'in 1930 yılındaki eserinde yer alan ikinci Ceyhûnî'nin (Erzurumlu Ceyhûnî) gerçekte Alevî ve Bitlisli olduğunu söyler: “Bay Ergun'un yine aynı eserde, ikinci olarak kaydettiği Ceyhûnî ise (sahife, 47) elimizde birkaç eseri bulunan meşhur Bitlisli Ceyhûnî Baba'dır ve bu adam filhakika Alevîdir” (Ülkütaşır, 1944: 10-11).

Bu yazıdan bir yıl sonra aynı dergide Vahit Lütfi Salcı'nın “Âşık Ceyhûnî Hakkında” adlı bir makalesi yayınlanmıştır. Bu yazısında Salcı, 13-14 yaşlarında İstanbul'da Ceyhûnî ile birkaç kez görüşüğünü söyler. Ceyhûnî, Âşık Çınârî ve İnebolulu Âşık Ahmet Yeksânî'nin hep beraber gezdiklerini, Çamlıca Bektaşî tekkesinde toplantı yapıp geceleri saz çaldıklarını ve sürekli beraber gezen bu üç âşığa herkesin “Üçler” adını taktıklarını yazar. Salcı, makalesinde, o zamanlar bu Ceyhûnî'nin doğum ve ölüm tarihlerini, hatta nereli olduğunu bile sormayı akıl edemediğini, sadece onun eserlerini not edebildiğini bildirir. Yazının devamında Salcı, Âşık Çınârî'nin oğlu Hacı Hâşim'den naklen Ceyhûnî'ye insanların Kürt diye takıldıklarını kaydeder. Salcı, Ceyhûnî'nin Bektaşî olduğunda ısrar eder ve adının Ömer olmasının onun Bektaşî olmasına engel olmadığı kanaatindedir. Salcı, yazının sonunda Ceyhûnî'nin dört şiirine yer vermiştir (1945: 5-6).

Sadettin Nüzhet'in ilk baskısının 1944, ikinci baskısının 1956 yılında yapıldığı “Bektaşî Edebiyatı Antolojisi” eserinde sadece Erzurumlu Ceyhûnî'den söz edilir ve onunla ilgili 1930 yılında verilen bilgiler tekrarlanır (MCMLVI: 12). Sadettin Nüzhet'in Bektaşilikle ilgili bu son eserine sadece Erzurumlu olarak bilinen Ceyhûnî'yi alması, Zileli Ceyhûnî'yi almaması, Zileliyi Alevî-Bektaşî kabul etmemesi olarak yorumlanabilir.

1958 yılında Fahrettin Kırzıoğlu'nun "Edebiyatımızda Kars" adlı eserinde Karslı Ceyhûnî hakkında bilgiler vardır. Buna göre Ceyhûnî, Kars'ın Susuz (Cılavuz) bucağına bağlı Akdom köyü halkındandır. 1843?-1908? yılları arasında yaşamıştır. 1295/1880 yılında kardeşi Mehmet Ağa ile birlikte Sivas'a gitmek üzere köyden ayrılan göç katarının başında bulunmuştur. Kars Medresesi'nde okumuş, orta yaşlarda, kudretli bir saz şairidir. Meşhur "95 Muhacirlik Destanı"nın 8 kitasını köylerinden ayrıldıkları gün söylüyor ve yol boylarında tekrar ettikçe de bunu 28 kıtaya çıkarıyor. Bu destanın bir cönkte 7 kıta olarak Cihânî adına da kayıtlı olduğunu Kırzıoğlu bildiriyor (1958: 54-55).

Aynı eserin 69. ve 70. sayfasında yine Ceyhûnî'den şöyle bir bahis vardır: "Yukarıda 1295 Kars Muhacirliği Destanı'nı gördüğümüz Akkomlu Âşık Ceyhûnî, komşularıyla birlikte gittiği Sivas'ın bir köyünde oturmuş ve sonradan Tokat'a yerleşmişti. Vatan hasreti, düşman kahır, gurbet derdi gibi birbirinden yaman ömür törpüleyen dertlerden saç sakalı çabuk ağaran ve çöken bu âşığa komşuları Ceyhûnî Baba lakabını takıyorlar. Düğünde dernekte yaptığı her saz faslında Kars'tan ve yurt hasretinden bahsetmeden duramadığı ve her fasıl sırasında usu geçip bayıldığı söylenen Ceyhûnî'nin gurbette iken Kars üzerine söylediği bir parça tespit edilebilmiştir¹ (Kırzıoğlu, 1958: 70).

Vasfi Mahir Kocatürk "Saz Şiiri Antolojisi" adlı eserinde iki Ceyhûnî'den söz eder. Bunlardan biri Karslı Ceyhûnî'dir. Bu şair için "On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında ve yirminci yüzyıl başlarında yaşamıştır. Cılavuz'un Akkom köyündendir. Biraz tahsil görmüştür. 1878'de memleketinin düşman eline geçmesi üzerine oradan ayrılarak Sivas'ta ve Tokat'ta oturmuştur" dedikten sonra üç şiirine (türkü) yer vermiştir (1963: 386). İkinci Ceyhûnî için de Kocatürk "Aslı Çorumlu olan fakat Zile'de oturduğundan dolayı Zileli Ceyhûnî adıyla tanınan bu şair, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında yaşamıştır" dedikten sonra onun üç koşmasını örnek olarak verir (1963: 426).

1968 yılında Müjgan Cunbur'un hazırladığı "Başakların Sesi" adlı radyo konuşmalarından oluşan eserde sadece Karslı Ceyhûnî'den bahsedilir. Buna göre Ceyhûnî, 19. yüzyılın ikinci yarısında Kars'ın Cılavuz kazası Akkom köyünde doğmuş, 1909 yılında ölmüştür. Rus işgali sonrası Kars'ı terk ederek Orta Anadolu'ya göçmüş bir süre Sivas ve Tokat'ta oturmuştur. Sözü geçen eserde Ceyhûnî'nin dört şiiri yer alır (1968: 117-119).

Basım tarihi olmayan fakat üzerindeki notta "Kastamonu müzesine hediye 10/10/1972" yazan "Alevi-Bektaşî Şairleri ve Sâkılık" adlı İhsan Ozanoğlu'nun 25 sayfalık daktilo edilmiş eserinde iki Ceyhûnî'den söz edilir. Ozanoğlu 28. sayfada Ceyhûnî için: "Çorumlu'dur. Son asır Bektaşî saz şairlerindedir. Bektaşî tekkelerinde saz çalardı. Sazda üstad idi. (Evvel ateş püskürdüm ağzımdan) nazmını Kastamonu'da söylemiştir. H.1304'te ölmüştür." yazmaktadır. 29. sayfadaki Ceyhûnî için ise "Erzurumludur. Saz çalmakta ve irticalen şiir söylemekte mahareti vardı.1888'de öldü." demektedir (1972: 28-29).

1996 yılında Mehmet Yardımcı ile Hayrettin İvgin "Zileli Âşık Ceyhûnî" adlı bir kitap çıkartırlar. Bu kitapta o zamana kadar Ceyhûnî hakkında yapılan bütün yayınlara temas edilerek Ceyhûnî'nin hayatı, sanatı, şiirleri ve diğer Ceyhûnîler üzerinde durulmuştur. Kitapta

¹ Ceyhûnî'nin orada üç şiirine yer verilmiştir. Bir de "Esirlikteki Nazlı Kars'a Ağıt" başlığı altında bir şiiri daha vardır. Ceyhûnî'nin 20 dörtlükten oluşan bu şiirini çırağı ile beraber okuduğu söylenmektedir. Fakat çırağının adı verilmemiştir.

Ceyhûnî'nin 1833-1835 yılları arasında doğduğu, küçük yaşta Zile'den ayrılarak Tokat'a yerleştiği, 35 yaşlarında ise Çorum'a giderek orada evlendiği, 1912 yılında Alaca'nın İsa hacılı köyünde öldüğü bilgileri tekrarlanmıştır. Aynı eserde çırakları da zikredilmiştir: Tokatlı Cemâlî (Asafoğlu), Arap Hicrî, Mevcî, Zileli Nagamî, Zileli Ermeni Âşık Şermi, Zileli İlhâmî, Yozgatlı Seyhûnî, Yozgatlı Mesûdî, Niksarlı Bedrî, Niksarlı Cesûrî, Arap Hafız, Erzurumlu Serdârî, İz'anî, Sivaslı Pesendî (İvgin ve Yardımcı, 1996: 14).

Kitabın “Diğer Ceyhûnîler” bölümünde Erzurumlu Ceyhûnî ile Karşlı Ceyhûnî'den bahsedilmiştir. Buradaki bilgiler: Erzurumlu Ceyhûnî, Bektaşî bir saz şairidir. Hayatının büyük bir bölümünü İstanbul'da geçirmiştir. Çınârî adlı bir çırağı vardır. Yedikule'deki Hacı Hasan Baba'ya intisap etmiştir. 1304/1888 yılında, yüz yaşında öldüğü tahmin edilmektedir. Ömrünün son yıllarına kadar içki içmekten vazgeçmemiştir. Mezarı Kasımpaşa'da bulunmaktadır. Bektaşilikle ilgili şiirleri vardır. Sözü geçen kitapta altı şiirine yer verilmiştir (İvgin ve Yardımcı, 1996: 107). Mezkur kitaptaki Karşlı Ceyhûnî ile ilgili bilgiler de şöyle özetlenebilir: Kars'a bağlı Cilavuz'un Akkom köyünde doğmuştur. 93 Harbi olarak bilinen 1877-78 Osmanlı Rus Savaşında Kars'ın işgali üzerine önce Sivas'a, sonra Tokat'a yerleşmiştir. Zileli Ceyhûnî ile aynı çağda ve bölgede yaşamaları şiirlerinin karıştırılmasına sebep olmuştur. Fakat şiir konuları ve tarzları birbirinden farklıdır. Karşlı Ceyhûnî'nin şiir konuları vatanseverlik üzerinedir ve dili sadedir. Elimizde Kars ile ilgili destanları mevcuttur. Kitapta Karşlı Ceyhûnî adına 11 adet şiir yer alır (İvgin ve Yardımcı, 1996: 116).

1996 yılında Mehmet Kahraman, Ceyhûnî hakkında bir yüksek lisans tezi hazırlar. Bu tezde Ceyhûnî, mevcut yayınlardan hareketle, bütün yönleriyle ele alınmış ve tezin sonuna Ceyhûnî mahlaslı 57 şiir konulmuştur (Kahraman, 1996).

1998 yılında İsmail Özmen'in “Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi” adlı eseri yayınlanmıştır. Antolojinin dördüncü cildi, on dokuzuncu yüzyıl şairlerine ayrılmıştır. Burada, tek bir Ceyhûnî'den bahsedilmiş ve onun Bektaşî ozanlarından olduğu söylenmiştir. Ceyhûnî mahlaslı 14 şiire yer verilen çalışmada, Ceyhûnîlerin birbirine karıştırıldığı görülmektedir (Özmen, 1998: 431-437).

2009 yılında hazırladığı “Yaşamları, Sanatları ve Şiirlerinin Yorumlarıyla Âşıklarımız” adlı eserinde Mehmet Yardımcı, Ceyhûnî'ye de yer vermiş ve onunla ilgili daha evvel verdiği bilgileri tekrarlayarak Ceyhûnî'nin Çorum'da evlenmesi ve orada yaşamasından dolayı Çorumlu sayılması fikrine karşı çıkmıştır (2009: 306).

Ahmet Yesevi Üniversitesi'nin öncülüğünde hazırlanan “Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü”nde üç Ceyhûnî maddesine yer verilmiştir: Ceyhûnî (Çördükoğlu Ömer), Ceyhûnî (Erzurumlu), Ceyhûnî (Karşlı). Dilek Türkyılmaz'ın yazdığı Ceyhûnî (Çördükoğlu Ömer) maddesinde yazar, Ceyhûnî hakkındaki mevcut kaynaklardaki bilgileri vermiş, Ceyhûnî biyografisine yeni bir katkı sağlayamamıştır. Bu maddeye göre Ceyhûnî tekke şairi olarak gösterilmiş, 1847 yılında Zile'nin Çıkrıkçı mahallesinde doğmuş ve 1912 yılında vefat etmiştir (2015: 1). Erzurumlu Ceyhûnî maddesini yazan Ahmet Erman Aral ise iki paragraflık yazısında, Erzurumlu Ceyhûnî hakkında, şairin 100 yaşına kadar yaşadığını, doğum ve ölüm tarihlerinin tam olarak bilinmediğini, Kazlı Çeşme dergahı şeyhi Hacı Hasan Baba'ya bağlandığını ve şiirlerinin Zileli Ceyhûnî ile karıştırıldığını söylemekle yetinmiştir (2014: 1). Karşlı Ceyhûnî

maddesinde ise Kürşat Öncül, Ceyhûnî'nin 1843 yılında Kars'ın Susuz-Akdere (Akdöm) köyünde doğduğunu, kısa süre medrese tahsili gördüğünü, bir gece rüyasında erenleri görek onların elinden bade içtiğini ve Ceyhûnî mahlasını aldığını, 93 harbinden sonra Sivas ve Tokat'ta yaşadığını 1912 veya 1913 yılında Çorum'da vefat ettiği bilgilerini mevcut kaynaklardan aktarmıştır (2014: 1).

Ali Rıza Öge'nin "Bektaşî Şairleri Antolojisi"nde iki Ceyhûnî'den söz edilir. Bunlardan biri Çorumlu olup Alevî olan Ceyhûnî, diğeri Erzurumlu Ceyhûnî'dir. Sözü geçen eserde Erzurumlu Ceyhûnî'nin 100 yaşına kadar yaşadığı ve 1304 yılında vefat ettiği, şiir mecmuasının, çırağı Âşık Mahmut'ta bulunduğu bilgileri yer alır (Kaya, 2016: 333-334).

Ceyhûnî hakkında yapılan son yayın "Zileli Ceyhûnî'nin Bilinmeyen Divanı" adlı makalesiyle Kadir Güler'e aittir. Güler bu makalesinde kendisinin bulduğu bir yazma eseri tanıtır. Müstensihî ve yazılış tarihi belli olmayan bu mecmuada Ceyhûnî'ye ait 109 şiir yer almaktadır (2018: 93-110).

Ceyhûnî hakkında yapılan son çalışmalar, önceki çalışmaları olduğu gibi aktarmaktan öteye geçememiş, Ceyhûnî biyografisine bir katkı sağlayamamıştır. Ceyhûnî'nin doğum tarihi hakkında da birliktelik yoktur. Kaynaklarda doğum tarihi olarak, 1833'ten 1847'ye kadar farklı tarihler verilmiştir. Ölüm tarihi ise 1910 veya 1912 olarak kabul edilmiştir. 19. yüzyılda üç Ceyhûnî'nin var olduğuna hem fikir olunmasına rağmen Ceyhûnî'lerden bir tanesinin Zileli mi Çorumlu mu olduğu tartışmalıdır.

Bu çalışmanın amacı ise Ceyhûnî hakkındaki sorunlara kalıcı bir çözüm bulmak değil Ceyhûnî'ye ait yeni bilgiler vermektir. Şunu itiraf ve kabul etmeliyiz ki Ceyhûnî hakkında kapsayıcı bir çalışmaya şiddetle ihtiyaç vardır. Şiirleri acilen bir araya getirilmeli ve bu şiirler titizlikle incelenmelidir.

2. Ceyhûnî Hakkında Yeni Bilgiler

Tespit ettiğimiz yeni bilgilere gelince, elimizde bulunan ve Kastamonulu Âşık Fevzi'nin² yazdığı Fusûl-ı Âşıkân isimli mecmuad³ Ceyhûnî mahlaslı yedi şiir bulunmaktadır. Bunlardan ilki,

1-
İki pervânem var nâre müştâkdır

Biri yandan geçer biri yan alır

dizeleriyle başlar. Bu koşma, mecmuanın on sekizinci sayfasının sonunda yer alır. Şiirin üzerinde kırmızı mürekkeple "**Kerem bestesinden**" ibaresi bulunur. Demek ki bu şiir âşık meclislerinde Kerem bestesiyle okunmaktadır. Mecmuanın fihrist kısmında bu şiirin sahibi için "Bitlisli Ceyhûnî Baba" yazmaktadır. Mülâhazat kısmında ise Ceyhûnî için "Seyyâhîn-i

² Kastamonulu Âşık Fevzi 1857-1917 yılları arasında yaşamış, iyi bir tahsil görmüş, güçlü bir âşıktır. 1307/1891 yılında seyahate çıkarak yurdun çeşitli yerlerini dolaşmış ve çağının âşık ve şairleriyle karşılaşmalarda bulunmuştur. Bu seyahat hatıralarını şiir tarzında "Hâtırat-ı Fevzi" adlı eserinde toplamıştır. Fusûl-ı Âşıkân ve Hâtırat-ı Fevzi'den başka onun tertip ettiği iki şiir mecmuası daha vardır. Bu mecmualardan biri üzerine Tarık Büyüm (2021) bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Diğer mecmua üzerinde çalışmamız devam etmektedir.

³ Bu mecmuayı Âşık Fevzi H.1323/1906 tarihinde yayımlamak amacıyla kitap formatı hâline getirmiş fakat yayımlayamamıştır. Mecmuayı oluşturmaya başladığı tarih çok daha eskidir.

şu‘arâdan” ifadesi yer alır. Bu şiiri önce Vahit Lütfi Salcı (1945: 6) yayımlamıştır. Oradan naklen de Mehmet Kahraman (1996: 168) tezine almıştır.

Muamma şeklinde olan bu şiirin dili oldukça sadedir.

Mecmuanın yirminci sayfasında yer alan diğer koşmanın ilk iki mısrası şöyledir:

2-

Râh-ı hakîkate dil olup bende

“Lâ”yı tard “illâ”nıñ tevellâsıyız

Bu şiir Hayrettin İvgin ile Mehmet Yardımcı’nın kitabında Erzurumlu Ceyhûnî adına kayıtlıdır (1996: 111). Şiirin konusu tasavvuftur. Mecmuanın fihristinde bu şiirin sahibi olarak “Kürt Ceyhûnî” yazmakta ve şiirin Garib bestesinden okunduğu belirtilmektedir.

3-

Biz cemâlden gayrı nesne bilmeyiz

Biñ sûret gösteren mir’âtımızdır

dizeleriyle başlayan bu şiir, mecmuanın 65. sayfasında bulunur. Şiir, Salcı’nın makalesinde (1945) ve Mehmet Kahraman’ın yüksek lisans tezinde yayımlanmıştır (1996: 166). Şiirin konusu tasavvuftur. İncelediğimiz mecmuada bu şiirin üzerinde kırmızı mürekkeple “**Kerem Bestesinden/ Bitlisli Kürd Ceyhûnî Babanî/ Mutasavvifâne**” ifadeleri yer alır. Şimdiye kadarki çalışmalarda, Ülkütaşır’ın makalesi hariç, hiç Bitlisli Ceyhûnî Baba’dan bahsedilmemiştir. Şiirin başına yazılan bu ifadelerin bir hata sonucu yazıldığını kabul etmek zordur. Zira Âşık Fevzi hem iyi bir kâtip hem de işinin ehlidir. On dokuzuncu yüzyıldaki pek çok âşık ve şairin çağdaşıdır. Bununla ilgili yorumumuzu sona bırakarak diğer şiirlere bakalım.

4-

Evvel âteş püskürdüm ağzımdan

Şimdi bir penbeyi yakamaz oldum

dizeleriyle başlayan Ceyhûnî’nin bu meşhur şiiri pek çok yerde yayımlanmıştır.

İvgin ve Yardımcı’nın (1996) eserinde bu şiir, Zileli Ceyhûnî adına 48. sayfada kayıtlıdır. Fakat mecmuamızda bu şiirin üst kısmında yine kırmızı mürekkeple “**Cığalı Kerem Bestesinden/ Kürt Ceyhûnî Baba’nındır**” ifadesi yer alır. İhsan Ozanoğlu ise bu şiirin Kastamonu’da söylendiği kanaatindedir (Ozanoğlu, 1972: 28).

5-

Falaka elinden gördüm bir hâce

Takmış sevdiğimiñ ayaklarına

dizeleriyle başlayan bu şiir, mecmuanın 186. sayfasındadır ve şiirin baş tarafında “**Kesik Kerem bestesinden**” ifadesi yer alır. Dili son derece sade olan bu şiir hakkında mecmuanın fihristinde Ceyhûnî için “Bitlislidir” yazmaktadır. Elimizdeki kaynaklarda bu şiirin yayımlanmadığını görüyoruz. Şiirin tamamı metinler kısmındadır.

Mecmuanın 240. Sayfasında, destanlar bölümünde Ceyhûnî mahlaslı bir destan vardır. 27 kıtalık bu destanın ilk iki dizesi şöyledir:

6-

Millet güzellerin vasfın eyleyim

Dinleyiñ ehıbbâ bu bir merâkdir

Bu şiir ve şairi hakkında Âşık Fevzi hiçbir bilgi vermemiştir. Fihristin mülâhazat kısmına sadece “gülünçlüdür” ifadesini yazmıştır. Bu destanın da daha evvel başka bir yerde yayımlanmadığı kanaatindeyiz. La-dini olan bu destanın tamamı ekler kısmındadır.

Mecmuanın 285. sayfasında yer alan yedinci şiirin/müstezadın ilk beyti şöyledir:

Dökülmüş sâye-veş zülf-i siyâhıñ ‘ârız-ı pâke

Cevâhir bahş eder hâke

Habîb-i Kibriyâ duydum seniñ şâniñda levlâke

Ezel erdim bu idrâke

Bu şiir İvgin ve Yardımcı’da (1996: 112) “Yedekli Semai” başlığı altında Erzurumlu Ceyhûnî adına kayıtlıdır. Mecmuada şiirin üzerinde kırmızı mürekkeple “**Şâ’ir-i sâzendân Bitlisli Ceyhûnî Baba’nıñ Mi’râc-ı Muhammediye Tavsîfi**” ifadesi yer alır. Mecmuanın fihrist kısmında “Kürt Ceyhûnî Baba”, mülâhazat kısmında ise “Sâzendân. Bitlisli” yazmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Elimizde bulunan “Fusûl-ı Âşıkân” adlı eserde yedi tane Ceyhûnî mahlaslı şiir bulunmaktadır. Bunlardan ikisinin -ihtiyatı elden bırakmadan- başka bir yerde yayımlanmadığını düşünüyoruz. Diğer beş şiir, ilgili yerde belirttiğimiz gibi, daha evvel yayımlanmıştır. Böylelikle Ceyhûnî külliyyatına iki şiir daha ilave etmiş oluyoruz.

Ceyhûnî’den bahseden ilk çalışmalardan itibaren pek çok çalışmada üç Ceyhûnî olduğuna -Zileli, Erzurumlu ve Karanlı -araştırmacılar hem fikirdir. Fakat Karanlı ve Erzurumlu Ceyhûnî hakkındaki bilgiler oldukça kısıtlıdır. Âşık Fevzi’nin mecmuasındaki Ceyhûnî mahlaslı altı şiirin üzerinde “Bitlisli Ceyhûnî” yazması bir başka Ceyhûnî’nin olup olmadığı sorusunu akla getirmektedir. Ceyhûnî ile çağdaş olan ve Ceyhûnî ile muhtemelen Kastamonu veya başka bir yerde yolları kesişmiş olabilecek olan Âşık Fevzi’nin bu altı şiirin üzerine/ ilgili bölüme Bitlisli Ceyhûnî yazması sebepsiz veya bilinçsizce olamaz. Mecmuada sadece altıncı şiir olan destana ait bir bilgi verilmemiştir. Ceyhûnî mahlaslı bu destanın hangi Ceyhûnî’ye ait olabileceği hakkında kesin bir fikrimiz yoktur. Fakat Âşık Fevzi, diğer altı şiiri Bitlisli Ceyhuni’den aldıysa bu şiir için de Bitlislinindir denilebilir.

Yukarıda temas edilen araştırmacıardan sadece Şakir Ülkütaşır, Sadettin Nüzhet’in “Erzurumlu Ceyhûnî” olarak zikrettiği Ceyhûnî’nin gerçekte Bitlisli ve Alevî olduğunu söylemektedir. Elimizdeki mecmuadan anlaşıldığına göre, **Bitlisli Ceyhûnî** sazendân yani saz çalan bir âşıktır. “Seyyâhin-i şu’arâdan” kaydından anladığımızı göre de gezgin âşık/şairdir. Dinî-tasavvufî şiirleri vardır. Şiirleri bestelenmiştir. “Kürt Ceyhûnî Baba” ifadesinden Kürt ve Bektaşî olduğu anlaşılmaktadır. Yukarıda değindiğimiz gibi, Vahit Lütfi Salcı, Çınârî’nin oğlu

Hâşim'den naklen, insanların Ceyhûnî'ye kürt diye takıldıklarından bahseder. Nitekim bir şiirinin mahlas kısmında Ceyhûnî kendinden “Kürt Ceyhûnî” olarak söz etmiştir.

İçüp içüp serhoş olunca baygun

Aradım bade-keş kendime uygun

Sabahları kalkar ciğeri yangun

Ölür Kürt Ceyhûnî ayran olmasa⁴ (Salcı, 1945: 6).

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Sadettin Nüzhet'in Erzurumlu Ceyhûnî⁵ olarak adlandırdığı, çırağının Âşık Çınârî olduğunu söylediği, aynı zamanda Aleviliğinde şüphe olmayan ve Vahit Lütfi Salcı'nın bizzat tanıdığı kişinin Bitlisli Ceyhûnî olduğunu düşünüyoruz. Adı Ömer ve Nakşi olan diğer Ceyhûnî de Zileli Ceyhûnî olmalıdır. Elimizde Ceyhûnî mahlaslı 60'a yakın şiirden çok azı Alevilik Bektaşilikle ilgilidir. Dolayısıyla Bektaşilikle ilgili olan şiirler Bitlisli Ceyhûnî'nindir diyebiliriz. Nitekim Şakir Ülkütaşır da Bitlisli Ceyhûnî'nin elimizde sadece birkaç eseri olduğunu söylemektedir.

En eski tarihli cönk ve mecmualardan yararlanarak Ceyhûnî mahlaslı bütün şiirler toplanmadan ve üzerinde ilmî (duygusal davranmadan) araştırmalar yapmadan kafamızdaki soru işaretleri gitmeyecektir.

Bu makaleyle, Kastamonu Âşık Fevzi'nin eserinde bildirdiği ve Şakir Ülkütaşır'ın doğruladığı Bitlisli Ceyhûnî Baba adlı bir Bektaşî âşığın da varlığı ortaya çıkmış oldu. Karşılıklı Ceyhûnî için ise eldeki bilgileri kabul etmekten ve yeni belgelerin ortaya çıkmasını beklemekten başka yapacak bir şey yoktur.

Kaynakça

- AKTAN, Sıtkı (1942). “Osmancıklı Âşık ve Şair Kadir Uslu”, *Çorumlu Dergisi*, 1 İkinci Kanun 1942, S. 33, s. 1051-1057.
- ARAL, Ahmet Erman (2014). “Ceyhûnî, Erzurumlu”, *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/> (E.T.: 12.09.2022).
- BÜYÜM, Tarık (2021). *Kastamonulu İshakzade Fevzi Mecmuası (İnceleme Metin MESTAP Tablosu)*, Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Amasya.
- CUNBUR, Müjgan (1968). “Karşılıklı Ceyhûnî”. *Başakların Sesi*, Ankara: Şark Matbaası. s.117-119.
- [ERGUN], Sadettin Nüzhet(1930). *Bektaşî Şairleri*, İstanbul: Devlet Matbaası.
- ERGUN, Sadettin Nüzhet (1936?). *Türk Şairleri*, İstanbul: Suhulet Basımevi.
- ERGUN, Sadettin Nüzhet (MCMLVI). *Bektaşî Edebiyatı Antolojisi, On Dokuzuncu Asırdanberi Bektaşî- Kızılbaş Alevi Şairleri ve Nefesleri*, İstanbul: Maarif Kitaphanesi.
- [FINDIKOĞLU], Ziyaeddin Fahri (1927). *Erzurum Şairleri*, İstanbul.
- GÜLER, Kadir (2018). “Zileli Ceyhûnî'nin Bilinmeyen Divanı”, *The Journal of Acedemic Social Science Studies JASS*, Number 69, Summer II, S. 69, s. 93-104.

⁴ Bu mısrayı Vahit Lütfü Salcı 1941 yılında HBH'de yayınladığı yazısında “Ölür bu Ceyhûnî ayran olmasa” şeklinde vermiştir (Salcı, 1941: 109).

⁵ Ziyaeddin Fahri Findıkoğlu'nun eserinde ve diğer Erzurum şairlerinden bahseden eserlerin hiçbirinde “Erzurumlu Ceyhûnî” adlı bir şaire rastlanmamıştır.

- İVGİN, Hayrettin ve Mehmet Yardımcı (1996). *Zileli Âşık Ceyhûnî, Hayatı, Sanatı, Şiirleri ve Diğer Ceyhûnîler*, Ankara: Ürün Yayınları.
- KAHRAMAN, Mehmet (1996). *Tokat'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ceyhûnî*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- KAYA, Doğan (2016). “Ali Rıza Öge'nin Bektaşî Şairleri Antolojisi'nde Yer Alan Şairler”, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 6, S. 12, s. 211-297.
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin (1958). *Edebiyatımızda Kars II. Kitap*, İstanbul: Işıl Matbaası.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir (1963). *Saz Şiiri Antolojisi*, Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- KOÇAK, Halid (1938). “Ceyhûnî ve Çırakları (1)”, *Çorumlu Dergisi*, 15 Eylül 1938, S. 6, s. 185-190.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (2004). *Saz Şairleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- [KÖPRÜLÜ], M. Fuad (1914). “Saz Şairleri 7 Malumat-ı Tarihiye”, 2 Mayıs 1914, *İkdam Gazetesi*.
- [ONAY], Ahmet Talat (1933). *Âşık Tokatlı Nuri*, Çankırı.
- ONAY, Ahmet Talat (1996). *Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*, Haz. Cemal Kurnaz, Ankara: Akçağ Yayınları.
- OZANOĞLU, İhsan (1972). *Alevî-Bektaşî Şairleri ve Sâkilik*, Kastamonu.
- ÖNCÜL, Kürşat (2014). “Ceyhûnî, Karslı”, *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/> (E.T.: 12.09.2022)
- ÖZMEN, İsmail (1998). *Alevi Bektaşî Şiirleri Antolojisi 4*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- ÖZTELLİ, H. Cahit (1944). *Zileli Şairler*, Samsun: Vilayet Matbaası.
- SALCI, Vahit Lütfi (1941). “Kızılbaş Şairleri”, *Halk Bilgisi Haberleri*, Mart 1941, S. 113, s. 109.
- SALCI, Vahit Lütfi (1945). “Âşık Ceyhûnî Hakkında”, *Karabük Dergisi*, S. 8-9, s. 5-6.
- TÜRKYILMAZ, Dilek (2015). “Ceyhûnî (Çördükoğlu Ömer)”, *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/> (E.T.: 12.09.2022).
- ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir (1944). “Âşık Ceyhûnî”, *Karabük Dergisi*, S. 4, s. 10-11.
- [URAZ], Murat (1933). *Halk Edebiyatı Şiir ve Dil Örnekleri*, İstanbul: Semih Lütfi Sühulet Kütüphanesi.
- YARDIMCI, Mehmet (2004). *16.Yüzyıldan Günümüze İz Burakan Zileli Şairler*, İzmir.
- YARDIMCI, Mehmet (2009). *Yaşamları Sanatları ve Şiirlerinin Yorumlarıyla Âşıklarımız*, İzmir: Ürün Yayınları.

Ek.1: Metinler

-1*-

Kerem Bestesinden

- 1- İki pervânem var nâre müştâkdır
Biri yandan geçer biri yan alır
Biri mü'min, biri kâfir mutlakdır
Biri cândan geçer, biri cân alır
- 2- İkisiniñ üç babası nihâyet
Anlar anasızdır sormak ne hâcet
Biri büte tapar, biri 'ibâdet
Biri şândan geçer biri şân alır

* Salcı (1941: 6) ve Kahraman'ın (1996: 168) verdiği metinlerle karşılaştırılabilir.

- 3- Birisi dişidir, birisi erkek
 Birisi kâmilidir, birisi zevzek
 Biri olmuş “*Ceyhûni*’ye” müşterek
 Biri kânden geçer, biri ân alır

-2*-

Garîb Bestesinden

- 1- Râh-ı hakîkate dil olup bende
 “Lâ”yı tard” illâ”nîñ tevellâsıyız
 Merd olan nâ-merde olmaz şermende
 Biz anlarıñ zât-ı teberrâsıyız
- 2- Yaş yerine gözden dökülen hûn-âb
 Sırışk-i çeşmimle döner âsiyâb
 Teşne diller bizden olurlar sır-âb
 Biz kuru çeşmeniñ baş sakâsıyız
- 3- Beyhûde dehirde yürüyüp kaldık
 ‘Ömür telef etdik çürüyüp kaldık
 Tâ temelden şöyle kuruyup kaldık
 “*Ceyhûnuz*” velakin kum deryasıyız

-3*-

Kerem Bestesinden/ Bitlisli Kürd Ceyhûnî Babanıñ/ Mutasavvifâne

- 1- Biz cemâlden gayrı nesne bilmeyiz
 Biñ sûret gösteren mir’âtımızdır
 Zindeyiz câvidiz ebed ölmeyiz
 Hayyü’l-ebed bizim memâtımızdır
- 2- Mazâhir ne bilsün sırr-ı ihfâdan
 Biñ sırlar keşf etti batn-ı kübrâdan
 Nice yıl mukaddem “lâ” vü “illâ”dan
 Sıfât-ı Hak bizim sıfâtımızdır
- 3- Bizi gelsün *Ceyhûn* seli seyr etsün
 Uslu gelsin deli gelsin seyr etsün
 ‘Ali gelsin Veli gelsin seyr etsün
 Bir nokta sadrında berâtımızdır

-4*-

Çiğalı Kerem Bestesinden/ Kürt Ceyhûnî Baba’nıdır.

- 1- Evvel âteş püskürdüm ağzımdan
 Şimdi bir penbeyi yakamaz oldum
 Tâb ü fer kesildi iki gözümden
 İpliği iğneye takamaz oldum
- 2- İçerdim içerdim bıkmaz idim ben
 Kimseniñ gönlünü yıkmaz idim ben
 Ezel meyhânededen çıkmaz idim ben
 Şimdi ne hikmetdir çakamaz oldum

* Bu şiir, “Zileli Âşık Ceyhuni” adlı kitapta Erzurumlu Ceyhûnî adına kayıtlıdır. Bkz.: (İvgin ve Yardımcı, 1996: 111).

* Salcı (1945: 6) ve Kahraman’ın (1996:168) verdiği metinlerle karşılaştırılabilir.

* krş. (İvgin ve Yardımcı, 1996: 48).

- 3- Őehr-i İstanbul'da beyhŭde kaldım
Gavgâsız serimi sevdâya saldım
Tâ temelden kurudum da ufaldım
Ceyhŭn'um velakin akamaz oldum

-5-

Kesik Kerem Bestesinden.

- 1- Falaka elinden gördüm bir hâce
Takmış sevdiğimiñ ayaklarına
Anıñ dayağına olmaz netice
Kan bürümüş nâzik parmaklarına
- 2- Dedim sevdi[ce]ğim bu ne 'alâmet
Dersimi bilmedim budur kabâhat
Mektep içre mahbûs imiş dört sâ'at
Gâyet solmuş bakdım yanaklarına
- 3- Yürüyüp Ceyhŭnî yanına gitdim
Cemâlini gördüm murâda yetdim
Evvel büyüklerin terbiye ettim
Şimdi nevbet geldi ufaklarına

-6-

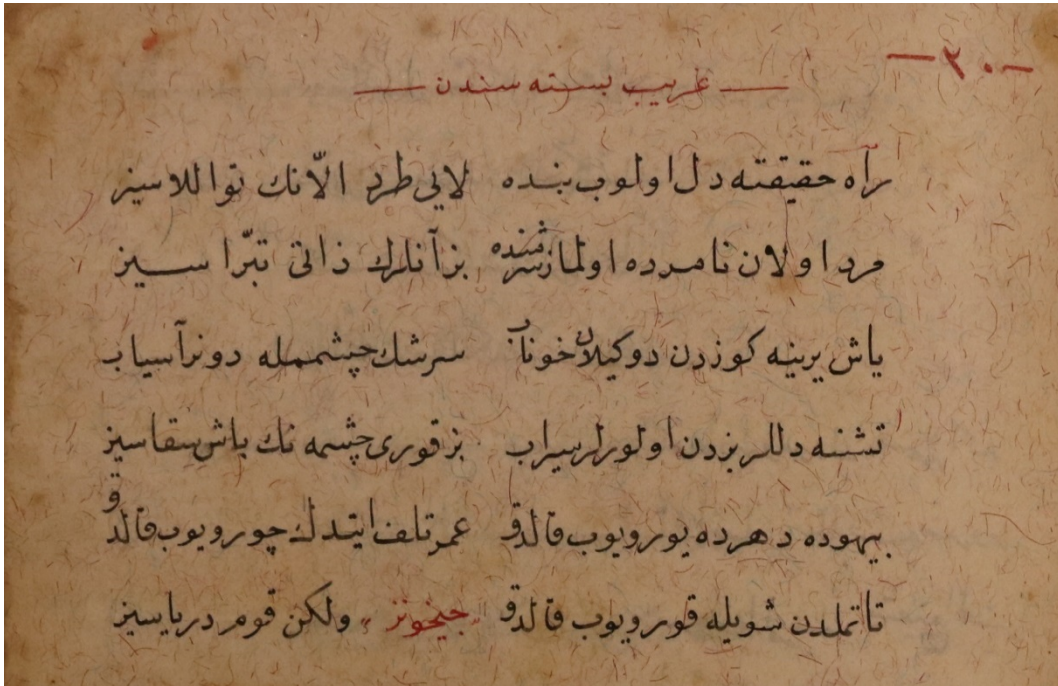
- 1- Millet güzellerin vasfın eyleyim
Dinleyiñ ehîbbâ bu bir merâkdır
Bîrer bîrer yerli yerin söyleyim
Güzellere hep 'âşıklar müştâkdır
- 2- Sudur meyilleri her yaña akar
Kırpikleri okdur sîneme çakar
'Osmanlı dilberi mis gibi kokar
Sevdikçe sevilir kanı sıcaktır
- 3- 'Arap dilberine meyliñi verme
Girüp bağçesiniñ gülünü derme
Ne lâzım o deñlü vaslına erme
Çoğunuñ gözü kör, kolu çolaktır
- 4- Türk'ün güzelleri Őöhretli Őanlı
Gezerler nâzıyla süslü elvânlı
Tûtî gibi söyler Őîrîn lisânlı
İkrârında durmaz birâz gaypâkdır
- 5- Gönül verdim ol dilbere ezeli
'Aklım aldı ala gözler süzeli
Sevdikçe sevilir Çerkes güzeli
'Akli kısa boyu uzun cavlâkdır
- 6- Sevseñ de getirir başına belâ
El kılıçtan gitmez rûz u Őeb aslâ
Yosma olur Kürdüñ dilberi ammâ
Eñ zenginiñ gördüm yalın ayakdır
- 7- Lâzut yer dolaşır misâl-i meges
Yahşî mı yamân mı farketmez herkes

- Lâzîñ güzeline eyleme heves
Biraz şebâb sözlü biraz oynakdır
- 8- Gürcüleriñ pek güzeldir soygunu
Arar kendisine bulur uygunu
Çoğunuñ gözleri siyâh kuzgûnî
Germâbede iş bitirir uşakdır
- 9- Nogay dilberiniñ bozuk ma‘deni
Ne benden hazz eder ne sever seni
At eti yer pis pis kokar bedeni
Yedikleri erkek atdır kısradır
- 10- Rûmuñ dilberi meşhûr [dur] ekseri
Râhında vermeli cân ile seri
Dişisi nâzikedir nârin püseri
Eñ küçüğü tonbul yus yuvarlakdır
- 11- Protestân dilberleri var ammâ
Her milletden hâriç mezheptir ednâ
İşi yokdur tembel gezer dâ’imâ
Hiçbir yere çıkmaz yolu batakdır
- 12- Ermeni dilberin sev de seyr eyle
Gayrılar misâli cevri etme öyle
Nasıl dilber ise medhini söyle
Çoklarında elma gibi yanakdır
- 13- Katolik dilberin sevme nihâyet
Getirir başına dürlü felâket
Ne usûl fark eder ne yol ne ‘âdet
Hiçbir dalda durmaz sanki cavlakdır
- 14- Fransız dilberi vefâdar olmaz
Gâyet hıyânetdir sâdik yâr olmaz
Ne dürlü yalvarsañ haberdâr olmaz
Söz söylese sonu mutlak nifâkdır
- 15- Almanya’nuñ bütün mâvidir gözü
Sarıdır velakin beyâzdır özü
Ne kadar söyleseñ añlamaz sözü
Ne kadar medh etseñ cinsi alçaktır
- 16- İtalya dilberi ‘âdet gözedir
Çok eziyyet çeker râhat gözedir
Gemilerde kamârof sâ‘at gözedir
Ne beyâzdır ne siyâhdır ablakdır
- 17- Duhterini sevme puserlerin sev
Tûtî gibi söyler gülterlerin sev
Severseñ İngiliz dilberlerin sev
Sarıdır velakin pek yumuşakdır

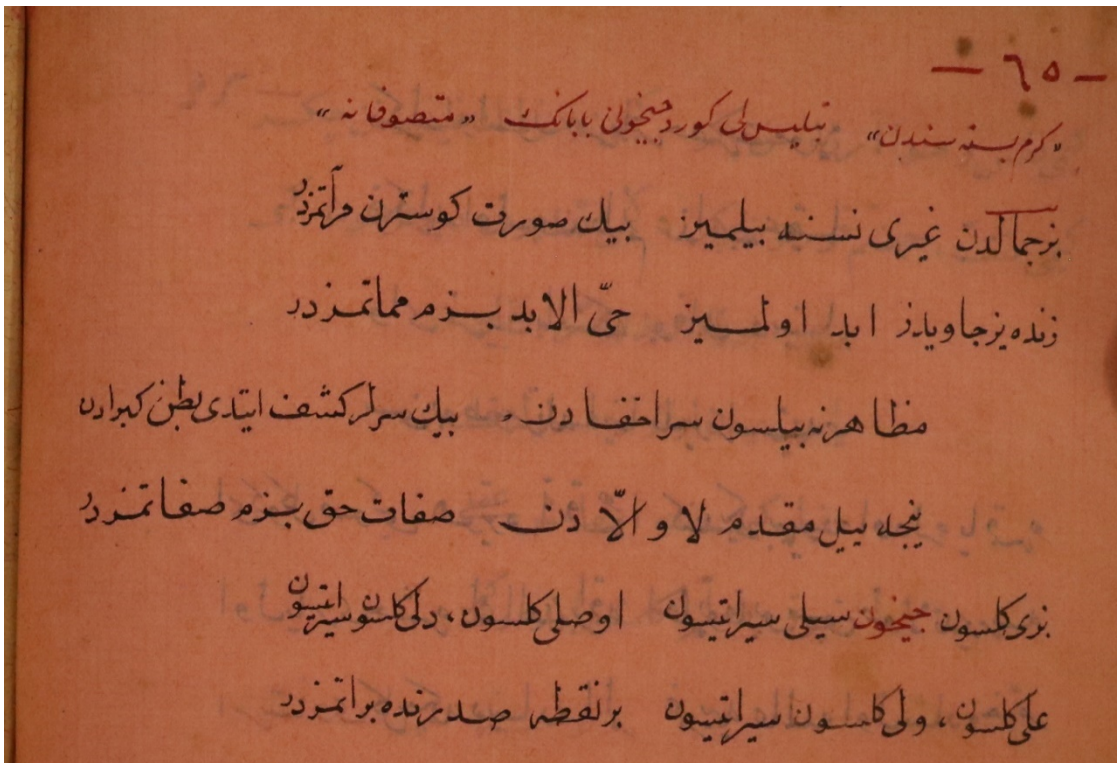
- 18- Moskov dilberleri sözüñ diñlemez
Top atsañ da kulakları çıñlamaz
Mu‘anniddir hasta olsa iñlemez
Üstü başı miskîn kokar Kazak’dır
- 19- Yunan dilberiniñ tutma sözünü
Hıyânetdir sakın andan özünü
El malına dikmekdedir gözünü
Her gün kolladığı tenhâ sokaktır
- 20- Çatak dilberiniñ düşme peşine
Saña lâzım değıl var git işine
Tâ ezelden kan bulaşmış dişine
Kardaşına kıyar o deñ korkaktır
- 21- Arnavud dilberine olma müşteri
Getirir başña yüz biñ kederi
Adam öldürmekdir dâ’im hüneri
Elde tüfenk gezer, belde bıçaktır
- 22- ‘Acem dilberiniñ nâzik bedeni
Dökünce gerdâna zülf-i reseni
Fârisîye alışmışdır deheni
Başına örttüğü siyâh papaktır
- 23- Lezgi dilberinin tüfenk elinde
Gece gündüz gezer kamâ belinde
Nâmı vardır yedi düvel dilinde
Gideceğim ammâ yolu uzaktır
- 24- Yahûdi dilberi miskindir kokar
Tenhâda rast gelse şişini sokar
Hıyânetdir gönül andan tez bıkar
Güzeliñ başı keldir kabaktır
- 25- Söz bilmez konşuya ne münâsibdir
Ara yerde kalmış böyle kâzibdir
Çingâne güzeli sevme ‘ayıbdır
Don yok bacağında cıs cııldaktır
- 26- Yeter gayrı gönül bıktım usandım
Sevâb ahz ederken günâh kazandım
Gördüğüm dilbere beyhûde yandım
Bu dünyânıñ işi kuru laklakdır
- 27- Bîçâre *Ceyhûnî* düşme efkâre
Ara bul derdiñe bir güzel çâre
Meyil verme olur olmaz bir yâre
‘Aşk [u] sevdâ birbirine ilhâkdir

* Bu şiir, “Zileli Âşık Ceyhûnî” adlı kitapta Erzurumlu Ceyhûnî adına kayıtlıdır. Bkz. (İvgin ve Yardımcı, 1996: 112).

2-

3-

4-

- ٦٩ -

جیندی گرم بستہ سندن - کورد جینونی یا بائگدر

اول آتش پوسکوردم آنغرمدن شمدی برینپہ یی یا قاز اولدم
 تاب و فرکسلدی ایکی کوزمدن ایپلکی اکنه یه طا قاز اولدم
 ایچدم ایچدم بقمرایدم بن کیمسه نک کوکلنی ییغماز ایڈم
 ازل میخانہ دن چیغماز ایڈم بن شمدی نہ حکمدر چاقا قاز اولدم
 شہراستان بولده بہودہ قالدہ غوغاسن سیری سودایہ صالحدم
 نامتلدن قورودمدہ اوقالدہ **جینوم** ولکن آقا ما ز اولدم

5-

- کیمک گرم بستہ سندن -

فلہ قہ الندن کوردم برخو اجدہ طا قمش سودیکک ایاقلرینہ
 آنک طیاغنا اولمز نتیجہ فان بورعیش نازک پارماقلرینہ
 دیدم سودیکم بونہ علامت درسمی بیلہ دم بودر قباح
 مکتب ایچہ محبوس ایشم در ساعت غایت صولش باقدم یاقلرینہ
 بوریبوب **جینونی** یا ستم کتدم جمالنی کوردم مرادہ بیتدم
 اول بیوکلرین تربیہ ایندم -
 شمدی نوبت کلدی اوقاقلرینہ

- ۲۶۰ - داستان

مَلَك كوزلرين وصفن ايليه م ديكه ياك اجبا بو برمد اقدر
 بر بر يرتلي يرين سويليه م كوزلره هپ عاشقلر مشتاقدر
 صودر ميللري هر يكا اقام كير بگلي او قدر سينه مه چقار
 عثمانلي دلبري ميس كي فوقار سودكجه سويلر قاني صيغافده
 عرب دلبرينه ميلكي ويرمه كيروب باغچه سنك كلني دبرمه
 نه لازم اوردلو وصلنه ايزمه چوغنيك كوزي كور، قول چولاقد
 تورك كوزللي شهرتلي شالو كدر لر نازيله سوسلي، الوانلي
 طوطي كي سويلر شيرين لسالو اقرارنده طورهاز براز عيناقد
 كوكل ويردم اول دلبره ازل عبقلي آلدی آلا كوز لر سوزلي
 سودكجه سويلر چركس كوزلي عقل قيصه، بوي اوزون چولاقد
 سوسه كده كتير باشكه بدو ال قيلمك كتمر روزوش اصلا-
 يوصه اولور كور كور دلبري ما الك زكيين كوردم يالين اياقد
 لازون يير طولا شير مال مكر ينجشيمي؟ يماغي! فرق اتير هر كس
 لازل كوزلنه ايلمه هوس براز شاب سوزلي، براز اويناقد
 كورچيلرك پك كوز لدر صوغونو آرا كنده يينه بولور او بونو
 چوغنيك كوزلري سياقونونو كره باده ايسن تير بر او شاقدر

- ۲۶۱ -

نوفای دلبرینک بوز بن معدن نه بدن خط ایله نه سور سنی
 آن اتی بیر پس قوقار بوز یکلری ارکان آندر قسراقدر
 رفک دلبری مشهور اکثری رهنده و برده ای جان ایله سری
 دیشینی نازکدر، نامرین پیری ال ک کوچکی طوبیل بوس بو اولقد
 بروستان دلبری وار اما هر ملدن خارج مذهب دارنا
 ایشی یوقدر، نسل کدر دائما هیچ بر بر چیقماز یولی بنا قدر
 ارمنی دلبرین سووه سپرایله غیر لمشالی جور ایتمه اولم
 فصل دلبرایسه مدحنی سوبله چوقلر نده الماکی بنا قدر
 قونک دلبرین سووه نهایت کتیر باشکه درلو فدکست
 نه اصول فرقی ایله نه بول، نه عاریت هیچ بر دالده طور باز صاکنه جوق
 فاستر دلبری وفا دار اولماز غایت خیانتدر، صادق یار اولماز
 نه درلو بلورسه ک خیر اولماز سوز سوبله سه صونک حلق نقا قدر
 المایانک بختن ماویدر کوزی صاریدر ولکن بیاضدر اوزی
 نقد سوبله سه ک آکلور ماز سوزی نقد صبح ایتمه ک جنسی آلیا قدر
 ایالیایا دلبری عادت کوزدر چوق اذیت چکر راحت کوزدر
 کیلرده قماروف ساعت کوزدر نه بیاضدر، نه سیاهدر، آدوقه
 دخترینی سووه پسرلرین سوو - طولی کی سوبله کلن لرین سوو

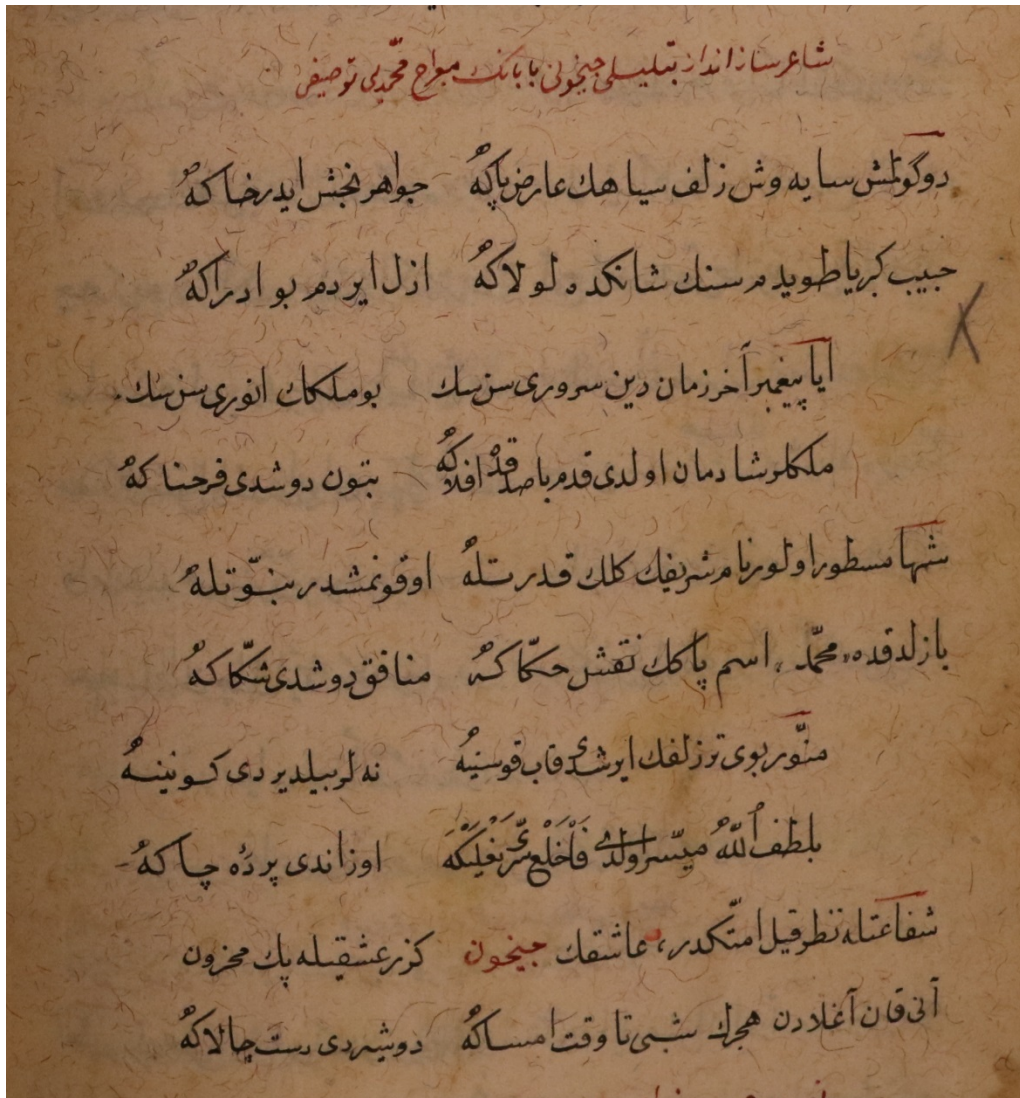
- ۲۶۲ -

سورسه ادا کلنیز دلبرلرین سوو صاریدر ولکن بک یوشا قدر
 موسفود دلبرلری سوزک دیکله منر طوبانسه کده قولایری چکلر
 معند در خسته اولسه انکله منر اوستی باشی مسکین قوقار فرقا قدر
 یونان دلبرینک طوقته سوز بی خیانتدر صاقین آندن اوز بی
 ایل مالنه دیککده در کوز بی هر کون قولدر بی تنها سوفا قدر
 چناق دلبرینک دوشمه پیشینه سکا لوزم دکل وار کتیا پیشه
 نازلن فان بولاشمش دیشینه قرانسه قیار اووه ک فرقا قدر
 آراووه دلبرینه اولده مشتری کتیر باشکه یوز بیک کدری
 آدمرا اولدر صکره دائر هنری الدهه توفنک کزر، بلده بجا قدر
 عمر دلبرینک نازک بد ف دو کوزه کرده انه زلف مرستی
 فارسی به آلمشدر. دهن باشنه اور بیک سیاه پایا قدر
 لازکی دلبرینک توفنک المنده، کجه، کوندز کتیر قایلینده
 نامی واردر دیدی دول بیلنه کید چکر اما یول او زاقدر
 بهودی دلبری مسکین در قوقار تنهاده راست کله شیشی سوفا قدر
 خیانتدر کول آندن تیر بیقار کوزلیک باشی کل در، قبا قدر
 سوز بیلر قوشینه نه مناسی آرا برده قالمش بویله کازدر
 چکا نه کوزلن سووه عبیدر طون بوته ماننده جیش جیبیلدا قدر

- ۲۶۳ -

یتیرغری کول بیقدم، اوصاندم ثواب اخذ ایدر کن کناه قز اندم
 کوردیکر دلبره بهوده یاندم بودنیانک ایشی قورلا قلا قدر
 بیچاره جیحونی! دوشمه افکاره آره بول در دیکه بر کوزل چاره
 میل ویرمه اولور اولماز بریاره عشق، سودا بر برینه الحاق قدر

7-

Çalışmanın yazarı/yazarları "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmiş(ler)dir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Finansman: Bu çalışma için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır.

Destek ve Teşekkür: Çalışmanın araştırılması ve yazımı esnasında destek veya fikirlerine başvurulmuş herhangi bir kişi bulunmamaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

Katkı Oranı Beyanı: Bu makalenin tüm bölümleri tek bir yazar tarafından hazırlanmıştır.

The author / authors of the study declared the following points within the framework of the "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding: No support was received from any institution or organization for this study.

Support and Acknowledgments: There is no person whose support or ideas are consulted during the research and writing of the study.

Declaration of Conflicting Interests: The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.

Author Contributions: All sections of this article have been prepared by a single author.